

ността на художника, от нейната неповторима природа. Без това духовно начало не е възможно цялостно да се обясни изкуството и всички онези съществени разлики между писатели, които определено принадлежат на един и същ свят, но се разграничават по личното си светоотношение, по индивидуалното възприемане на света. Силно впечатление прави колко Пантелей Зарев е категоричен и последователен в своя метод. Като се спира на стила във всички негови реализации, авторът нито за момент не се ограничава само в езиково предметно-изобразителното, а последователно въвежда в анализа пълната смислова страна на творбата — общо хуманната, етичната, идейната. Това е един плодотворен подход, с помощта на който могат да се разкрият изгледите за стилно разнообразие в съвременната литература, богатите възможности за изява на индивидуално-специфични художествени идеи при социалистическия реализъм. Нашите големи писатели и днес, и в миналото изобразяваха освен характера на епохата още и най-съществените черти на българската нация. Най-значителните ни творци на литературата отразяваха различни типове духовна същност и всеки от тях по свой начин преживяваше нашата национална съдба. И като бяха изтъкнати личности, винаги търсещи опора в своята гражданственост и в народния живот, те съумяха за невероятно кратко време да прескочат от средновековния шрифт на старата ни книжница до напрегнатата графичност на модерната поезия, от «Мати Болгария» до «Но аз не зная как да те зова — разбойнича ли, майка ли, родина ли?»

«Подценяват световното значение на българската литература само онези, у които е угаснала чувствителността към духовната ни оригиналност, към етично-емоционалните ни черти. Онези, които все оперират с идеята за закъснялото ни развитие, все говорят за «трагичната ни съдба», за назаднаост и провинциализъм, а не виждат бързото намиране на съзвучия с времето и нашето, българското разрешаване на големите културни и художествени въпроси. И нещо повече, не виждат изпреварването на другите чрез съпреживяване и на тяхната драма.» Тези редове ни напомнят горчивината и афектираността, с които преди шест години един друг литературовед — Тончо Жечев — писа за националното своеобразие на литературата ни. Дали тогава омаловажихме някои постановки, защото ни се сториха пресилени или просто защото за някои от поставените проблеми не бяхме подготвени да мислим.

Книгата на Пантелей Зарев «Народопсихология и литература» поставя въпроси, които дълго време са премълчавани или само частично са засягани. Наистина, те са трудни и многостранни, но са и много скъпи на съзнанието на всеки, който по един или друг начин се чувства свързан с проблемите на българската литература. Да ги пре-

небрегваме или заобикаляме можем да си позволим най-малко днес, когато сме изправени пред изключителната сложност на съвременния литературен процес и на съвременните идейни борби.

Красимира Попова

«ЛИЧНОСТИ И СЪДБИ» от ЗДРАВКО ПЕТРОВ

Издателство «Български писател»,
1970, 318 стр.

Още с появяването си Здравко Петров се оказва между спорните явления. В очите на онези, срещу които той шеше да мата непрекъснато стрели, критикът изглеждаше неприличен, несходен с тях. Естествено е, че поради яростта им те и до днес не понасят многоцветното му перо. Противниците му инстинктивно доловиха, че им предстои «борба» с едно дарование, което владее тънките оръжия на полемиката, но което вместо злъч ще сипе повече артистични оценки, щедро ще им противопоставя своята принадлежност към «света от вчера», ще се любува на миналите събития повече, отколкото на съвременните.

Като критик Здравко Петров е представител на една традиция, която за съжаление не е типично българско явление, а е привнесена отвън, от чужди култури и извори, появила се е благодарение влиянието на литературите, дължи се на техните връзки и на взаимоотношенията, които познават само литературните умове. Той премного «робува» на «забравеното изкуство», непрекъснато доказва своето мъченичество при допира с литературта и е премного горд от това, че може да се чувства истински пълноценен и свободен, когато навлезе в нейния свят. Неговата дарба му позволява да намери неподражаемо съприкосновение с герои и образи, той чувства пълно духовно сродство с обитателите на таванските етажи на високите сгради, с литературната бохема и ето кое поражда неговото истинско опиянение.

Това, че той може да разбере даден автор, да почувства неговите творчески подбуди, подсилва критическото му самочувствие. В портрета за Димчо Дебелянов от новата си книга «Личности и съдби» Здравко Петров пише: «За санчопансовците в критиката знаменитият герой на Якобсен е само някакъв безпочвен мечтател. Подобни учени клири на критиката са толкова плоски в своите рационалистични измерения, че не могат да се насладят на поезията на мечтата, която има съответни превъзпълнения в разните народи, раси, географски меридиани.» Представям си

колко «светила» а нашата съвременна критика с мъка преглъщат отравените към тях остри от този поклонник на музите. Колко пъти само Здравко Петров хвърля обвинения срещу «безкрилата хронология и мъртвата статистика». Той не почита авторитет на точните науки и методи, не понася търпеливото пресяване на фактите, педагогически точното определяне на литературни явления.

Още при допира си до книгите той счита четенето за «необикновен и съкровен процес». Такова свещенодействие наистина в нашата действителност е поизлиняло, изгубило силата си. А Здравко Петров непрекъснато иска да ни докаже колко много е загубило човечеството с откъсването от онова време, когато четенето не е било само «извор на информация», а несравнимо с нищо блаженство. Той не може да изживее своите илюзии дори и когато вижда тяхната безполезност; живее повече с миналото на литературата, отколкото с нейното настояще. Колкото и да му е неприятно, трябва да му кажем, че и той е от тези, които раздухват праха, наслоен върху литературните фигури и ценности.

Здравко Петров написа няколко интересни статии за съвременни, живи поети и писатели, но това не го задоволи. Явно е, че по му харесва обглеждането на творци, които принадлежат вече на историята. Той споделя оценки и за свои съвременници, но понякога проявява и такава късогледство, че може да изрече възторжени похвали дори за такива автори като Димитър Василев например. Като критик някакси нестабилно и трудно се наема да дава оценки, когато трябва да отдели явления и тенденции на съвременната литературна продукция. Или ако прави това, влага значителна полемическа страст, каквато откриваме в рецензиите за първите книги на Любомир Левчев и Владимир Башев, за поезията на Божидар Божилов и др.

Чувства се неприятно ограничен, нещо му убягва, щом се наложи да произнася присъди за авторите, които са около него. Сякаш се изгубва онова «магическо» настроение, което го обхваща при насочването към личности и съдби, които носят загадката на непознатото, на отживяното време, в което са играли първенстваща роля.

Допирът до отминалото, до «вечните спътници» винаги поражава у Здравко Петров някакви непознати трепети. Как обича той да разгадава «знаците на съдбата», да чертае критически хороскопи, да предполага и анализира, да съпоставя и изгражда хипотези. Това е неговата стихия. В нея днес той има малко съперници. Културните му инвенции се проявяват с целия си блясък, с рядката си находчивост и сила на прозрението. И като критик той не е загубил дарбата да се възторгава, да се увлича и мечтае, като дете да разперва от радост ръце пред неочаквано озарение на открити ценности.

Още заглавията на неговите книги ни показват за «търсенията» му, за неговата определена към литературните проявления: «Срещи с големи и малки», «Вечни спътници», «Литературни силуети», «Личности и съдби». . . Общите литературни проблеми, очертаващите се тенденции, линиите на разволя, колкото и да го задължават в професията му, не го блъзят. Той предпочита «тайнствения живот на сложното», скрития мир на личността, «съкровенияте бездни» на душата. Здравко Петров иска да надникне в съдбата на твореца, да се движи по тайните ѝ извивки и неочакваности. На него му достига истинско блаженство съприкосновението с духовните явления, изследването на енигматичните проблеми в едно творчество.

Затова избягва класификацията. В нея чувствава някаква бедност на «занаята», разголява студения, ограничаващо усърдие. И новата му книга «Личности и съдби» ни доказва колко чуждо му е това точно дефиниране, отчетливо подреждане на «нештата» в литературния процес, търсенето на мястото на даден автор. Явно е, че Здравко Петров е привърженик на съкровения лично предпочитание на критика, на обвързването с литературните любими и затова не се безпокои да нарече статията си за «певеца на огнените триви» — «Моят Смирненски». Още веднъж иска да ни покаже ролята на критика не само като външен регистратор, студен, хладен и безпристрастен учител, не като безличен труженик, а като участник в литературата, като жив и деен представител в този двустранен процес на изследване и преценяване на фактите. Той отлично знае, че в критиката «трябва да чувствуваш по-непосредствено изкуството, да познаваш загадъчното битие на словото».

В «Моят Смирненски» Здравко Петров откроява своето отношение към поезията на пролетарския бард не толкова чрез познатия литературен анализ на творбите му, колкото по начина, по който лично той е възприел стиховете на юношата с огнедишащите рози. Тук често се вмъква тръпчивият вкус на спомена, нежната нега на първите съприкосновения с една поезия, която ще остане близка на сърцето му за цял живот. Критикът просто «разбърква» жизнени и творчески моменти, цитира произведения и прибъгва към общаващи паралели. Строгата измеримост при оценката не го ръководи при навлизането в съкровения свят на пламенни поетически явления и иронично-сатирични усмивки.

Между двете същности на поета той сякаш търси тази, която му е най-близка, която сам той си е изградил в съзнанието и която той нарича «моят Смирненски». Твърде личното отношение него не го смущава, напротив, именно то съответствува на чувствителната му природа. Здравко Петров много повече се измъчва, когато трябва да разкрива своите критически съждения, без да показва и личните си преживявания. Когато се прикрива

зад критическата тога, той е някак си скован, въздържан, произнася думите си не без мърщелна гримаса. Това е проличало в портрета му за Теодор Траянов и особено във фрагментите накрая на книгата «Личности и съдби», обединени под общото заглавие «Ненавременно размишления».

Тук сякаш изчезва подвижността на неговите паралели, неочакваността на алюзията, ведрият жест на опиянението. Критикът се стреми към точното излагане на фактите, към мисловен синтез и логиска емоционалните си трепети. Затова и някои от направените изводи и споделените наблюдения, макар че сами по себе си са интересни, не носят отпечата на неговата оригиналност.

Възможностите му да импровизира, да покаже себе си наред с литературните размишления откриваме в «Срещи със Симеон Радев». Ето сега той е в стихията си. Никаква вътрешна съобразителност с литературните привички, характерни за критика, няма да го възпират. Той разказва с цялото въодушевление на преклонението пред един образ, жив и примамлив, дошъл от миналото в нашия ден и така пряко свързал с го нравите на онези години, които в съзнанието му живеят с увличаща поривност. Свидетелят на толкова събития от нашия исторически и литературен живот едва ли е имал по-неспокоен слушател от Здравко Петров. Цялата негова душевна нагласа, настройката му към романтиката на старите времена намират, макар и за кратко време, истинско задоволство и критикът предава своите срещи със Симеон Радев с нескривано удовлетворение.

Как жадува да слуша той за писатели и интелектуалци, да ги вижда в истинския им образ, без христоматийните представи. Въображението му рисува волно и неудържимо живота по някогашните салони и кафенетата и той дълга с плъни гърди въздуха на «света от вчера». Така Здравко Петров намира в своя събеседник един истински съмишленик. На него особено му е приятно да слуша спомени, в които оценката е направена с широта, с остроумие и ефектен стилистичен блясък. Защото, проследявайки неговите статии и портрети, не можем да не се убедим, че и нему е присъща естетично-артистичната оценка.

Той умее повече да се живявява, отколкото да може с трезвен ум да произнесе своята критическа присъда. Него много го изкушават неочакваните «ходове» и асоциации при разглеждането на дадено творчество. Обича «волностите» при анализа, допуска неочаквани паралели и изводи. Затова колкото и да е странно, редица от неговите оценки, израз на явна ерудиция и култура, могат да ни се сторят «общии». В статията «Вдъхновен представител на публицистичната критика» за Георги Бакалов казва: «Той е от типа на тия хора, които са родени от Назарет и не обичат хората, които са родени в Атина.»

Здравко Петров обича да ни изненадва със съпоставки като: «Животът на Димчо

Дебелянов не блести с външни събития подобно литературния герой на Якобсен.» Този твърде литературен подход (тук не искам да употреба думата книжен) понякога довежда автора до такива категорични обобщения, че ние трябва да бъдем твърде внимателни в своята доверчивост. Пак в същия портрет на Димчо Дебелянов четем: «Един поет се разкрива не само с това, което изповядва под формата на стихове, но и с това, което цитира. И всичко това не е само един интересен поетичен и психологически приюд, а и средство за психологическо самоизображение. Вземете едно мото от А. Самен, един стих от Блок, едно сравнение със знаменития герой на Якобсен и ето ви вътрешния образ на поета, загадката на неговата неповторима индивидуалност.» Ако началото на този цитат е правилно, то завършекът му е твърде уязвим. Мисля, че трудно можем да сведем «загадката на неговата (б. м. — на Димчо Дебелянов) неповторима индивидуалност» до това, което изтъква Здравко Петров.

Той следи внимателно «знаците», които самите творци са оставили в произведенията си, в отделни изказвания и писма и едно откровение на поета на белоцветните вишни с назоваването на Нилс Луне кара критика да изгради своята «концепция» в значителна степен само върху тия думи.

Неговото критическо виждане «филтрира» литературния въздух. Той не позволява груби примеси да накръпят даден образ, да отнемат очарованието на една съдба така, както изглежда тя в неговия поглед. При него «падналото покривало на Мая» не е отнело девствеността на виждането, невинното съпричастие с изследвания обект. В това отношение Здравко Петров е един рядък феномен в нашата съвременна критика. Той е типично литературно явление, непригодно към технизирания век, по душа принадлежащо към сферите на отричаните епохи, когато изкуството се митологизира, а отделни образи или книги са в състояние да предизвикат «революция». Неговата чувствителност е премного фина, изнежена. Този критик е надарен с женска интуиция, той вижда неща, които правят мнозина от колегите му безразлични.

Неговият критически нюх е особено чувствителен към «скритите миризми», той страда, когато в поезията «липсва онов орфическо начало, което превръща стиха закланение, песен, възшебство» и затова так разточително се възхищава, изследва, общува с поетите на миналото, с нежните лирици, с проникновените херолди на песента. Здравко Петров обича да се любува на златистия отблясък на старината.

Но неговото критическо зрение е особено изкушено от «забранените зони» в литературата, от жигосаните поети и писатели, привличат го творците, върху които чела «чержъртвен кръст е начертан». Здравко Петров обича да се хваща на хорото на «болните музи». А колко пъти той ни споменава тайн-

ственото царство на Валхала, въображението му рисува викингите, атинските мъже; северните духове и иноземни образи и сказания се преливат в странна игра. В книгата си «Личности и съдби» той отново се е върнал към творчеството и участва на Димчо Дебелянов и отново ни е доказал силата на своя талант. Посветил е проникновени страници на Теодор Траянов. Мъчителни са редовете за Минко Николов, свързани с неговия трагичен сидет в нашата литература.

Критикът е изказал много верни мисли, прочувствено е разкрил «тайни точки» в творчеството, деликатно е загатнал черти и събития, които са породили трагизма в една или друга личност. Литературната кръв на неговите статии носи чистотата на едно духовно съприкосновение, болезнено-мъчително изживяване, силен вътрешен контакт. Здравко Петров премного държи на този момент на очертаване на образа, на разкриване на неговите черти фино и нежно. Колко е сходен този подход на «общуване» с литературния «източник», с критическата позиция на един световноизвестен Сент-Бьов, който изискваше откъсване на критика от реалността, затваряне насаме с разглеждане творец и субективно изграждане на неговия образ, проектирането му въз основа на критическите прозрения и анализи.

Нашият критик въпреки своята артистична оценка, въпреки естетизирането, което понякога в изказванията му напомня Оскар Уайлдовите императиви, не откъсва разглежданите автори от обективната обществена действителност. Той не ги изтръгва от средата, в която са израсли и творят. Така неговият поглед е цялостен, той държи сметка за ролята на личността в социалния живот и на литературата гледа като на обществена проява. Тя е, по определението на Тодор Павлов, «субективен образ на обективната действителност».

Но Здравко Петров не е привърженик на философско-концепционалната критика. Него премного го занимават проблемите на отделната личност, за да може безстрастно и докрай да изведе литературния проблем, да очертае тенденцията или да постави завършена «обективна» оценка. Той е настроен скептично към механичното анализиране, гледа с подозрителност на точните методи в критиката. Структуралистичният подход предизвиква основателно неговия «гняв». Паралели и съпоставки той прави фино, по силата на литературните асоциации, а не поради аптекарското мереие на ценностите. Вътрешната хармония на изкуството за него е свещена, тя не търпи пригаждане по дадени «моделни», дисекции, разлагане под рентгеновия поглед на структуралиста. За Здравко Петров литературата е «един безкрайно сложен процес, в който няма повторение, математически знаци, и ако има такова нещо, това означава край на нея, на непресекащия и разнообразен».

Към «неодухотвореното» има вроден комплекс. Не може да понася сухото анализиране, примата на «рашиото» над чувството. Той се чувства ограбен, ако не може да изживее изцяло общуването с дадена творба, ако един стих дори не породи богатство от мисли и видения. Той държи премного на това «скрито възшество», което го покорява в поезията, и когато говори за него, ние чувствуваме, че това ни го казва човек, неможещ да живее без присъствието му.

Понякога критикът е така увлечен от своето красноречие, че всичко, което ни разказва, прилича на «една феерия, от която остава само диамантен прах», ако можем да използваме за самия него собствените му думи. Когато загуби мърката, себеповторението е неизбежно. То излива слова, които, колкото и да са блестящи, губят силата си, а на критика не достига търсеното внушение. Неговият стил е богат, изразителен и крие покоряваща сила. Той създава своеобразна критическа проза, която има за свои образци богатите и известни портрети на Стефан Цвайг, Андре Моруа, Константин Паустовски, Ромен Ролан и др.

Когато четем неговите статии за Димчо Дебелянов, Валери Петров, Георги Бакалов и Минко Николов, виждаме как авторът излиза от стеснена преценка, иска да приобщи нашето мислене към по-универсални литературни категории, търси по-сочния паралел. Навлиза в областта на други литератури. Това без съмнение обогатява нашата съвременна критика, придава ѝ нови измерения.

Побен тип критическо мислене обаче не позволява очертаване на големи периоди в литературата, създаване на концепции, единно историческо виждане. Погледът винаги е задълбочен в съдбата на отделния представител на словото. Здравко Петров не може да създаде обширна литературнокритическа творба, няма влечение към големите форми, едва ли би му се удала литературната история като изява на един критически ум. Дори на Боян Пенев артистичният подход, предпочитанието, пристрастието и класовото ограничение отнеха възможността да създаде една истинска обективна история на българската литература. Здравко Петров премного общува със своите любимци, за да може да има «панорамно виждане», за да излезе из ограниченията своя на една предпочитана фигура и да очертае релефно с всичките зигзаги литературния развой и неговата социално-историческа мащабност.

Прекаленият артистизъм, многократното връщане към едно творчество до известна степен обедняват критическата палитра. Чужденето от строгата, научна оценка лишава Здравко Петров от по-богато изследване на литературата, от критическа преценка на повечето писатели. При него можем да забележим «връщания» към даден писател, за да се обогати погледът на критика, да се покажат повече страни от творчеството му. Сам той

чувства нужда от «освежавания» на някои от предишните си статии. Така в «Личности и съдби» имаме нови изследвания за Димчо Дебелянов, Валери Петров. А един такъв авторитетен критик като Георги Цанев години вече препечата в книгите си статиите и рецензиите от минали години и те са все така верни, точни, убедителни.

Това все пак ни подсказва за «недъзите» на епикурейската критика, за известна краткотрайност на една артистична оценка, за непълнота в едно обледяване, щом се изпуснат «обективни», трайни черти, без които не може. В това отношение трябва да припомним авторитетното изказване на Горки за силата на отделния факт. Здравко Петров обича «загальното битие», той надничва често по прашните тавани на литературата, но действителността поставя изисквания, които не могат да се пренебрегват. И този критик, колкото и да е влюбен в «изгубения рай» на миналото, ще не ще все по-често търси връзки със своето съвремие, прави опити да внесе акценти, сбlijаващи творбите му с днешния ден.

Не случайно книгата му се открива със статията «Ленин и проблемите на литературното наследство». Литературата е обществен продукт и тя изисква сериозно обглеждане, правилно отношение към наследството на миналото, широта в преценката. И «миналото» на литературата присъства в съвременния живот, но то влиза в контакт не механически, не е прибавка, а съществена част към културната история на народа и с това е твърде важно как ще бъде показано, кое от него ще извидим най-вече, какво ще ни даде то.

Майсторството на Здравко Петров в областта на литературния портрет проличава истински в «Ленин и Луначарски». Тук неговата ерудиция, проблемното му критическо виждане, способността да направи тънък и точен паралел са се проявили ярко. Своя любимец и критически «бог» той е показал в цялата му преданост към революцията като рожба на онова велико време, което показва нови непознати пътища на световната история. Луначарски е пример на едно всеотдайно служене на делото на партията, с цялото духовно богатство, с перото и марксистическото си мислене.

В книгата си «Личности и съдби» Здравко Петров е включил и статията «Из историята и теорията на българската марксистическа литературна критика». Трябва да подчертая, че в нея още за съжаление неразработена област критикът е успял да направи сериозен «пробив», да посочи тенденции и проблеми, да очертае картината на литературните стълкновения през 30-те и 40-години. Това е период твърде възлов и важен за разволя на нашата критика. Левосектантството през оня момент нанесе поражения не само на литературата, но и на критиката.

Премного се пише в пролетарския печат от оня години за новия художествен метод — социалистическия реализъм, търсят се

пътища за вярно отразяване на действителността. Издигат се партийността и народността като важни принципи на художественото изображение. Марксистическата ни критика има такива видни представители като Георги Бакалов, Тодор Павлов, които защитават партийната позиция, посочват много слабости и грешки. Георги Бакалов даже публично се отрича от Плеханов и търси нови идейни опори. Приносът на Тодор Павлов през оня период е огромен, неговите статии дават възможност на много от пролетарските писатели правилно да се ориентират в обстановката, да създадат интересни произведения.

Опитът на Здравко Петров да ни разкрие търсенията на марксистическата критика е сполучлив. Тези вече се очакваме по-богати изследвания на този така важен период в нашата литературна история.

Има критици, които цял живот безропотно понасят ударите на съдбата и професията, която са си избрали. Те са труженици на своето дело и живеят със скромното самочувствие, че дават своя принос в литературата и изпълняват своя дълг с горчивините на непризнателния труд.

Здравко Петров явно не принадлежи към тази категория. Горчивите плодове на критическото самопознание не са много по негов вкус. В спора между Аристотел и Платон очевидно той е на страната на втория. Там, където чувствава, критикът не обича да се самоограничава, желанието му да изпита насладата докрай е неприкрито. Здравко Петров не е само сух събирач на факти, той не само много «знае», но и има дарбата да ни покаже това, което е събрал, което е изпитал в лабиринтите на литературния живот. Сам отбелязва не без известно самочувствие и суета: «Не можеш да бъдеш между другото добър критик, ако не си голям артист на словото (спомнете си критическата проза на Пенчо Славейков), ако не знаеш секретите на рента.»

Него го измъчва проблемът за изтичащото време, често го навестяват спомените за детството, макар че все още не е във възрастта, когато миналото е чест гост, но явно лирическата му природа е такава и затова не можем да го виним. Това раздвоение между загубеното време и настоящето един критик, писал за него, нарече съвсем точно и вярно «драма на критика». Тъгата по миналото, романтичните пориви по изгубения литературен блясък се чувствава и в «Личности и съдби». Можем да отправим укори на критика за себеповторения, за връщане към познати неща, за «разливане» на оценката. Но не можем да не видим навлизането му в кръга на проблеми от миналото, които са особено актуални днес; изследването на редица области от литературната история, все още недоизяснени досега, говори за нови насоки в неговото критическо ежедневие.

Профилът на Здравко Петров е очертан с мекотата и нежността на честното влияние

при досега с литературата. Но по лицето му наред с далечните отблясъци на миналото заиграва и червенината от съвременните му критически трепети. Отде да знаем, може пък и този влюбен в миналото творец да намери свои нови области за вдъхновение и в съвременността.

Стефан Коларов

**«ВОЗНИКНОВЕНИЕ МАРКСИСТСКОГО
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ В РОССИИ»
от П. А. НИКОЛАЕВ**

Издательство Московского университета,
1970, 312 стр.

Марксистската литературна наука е в творчески възход. Той е съпроводен с отпечатването на трудове, които обогатяват и разширяват както тематичните, така също и жанровите ѝ предели. Потвърждение на тази мисъл е излязлата наскоро книга на доктора на филологическите науки Петр Алексеевич Николаев, изследователска цел на която е възникването на марксистското литературознание в Русия.¹

Авторът е ограничил творческата си задача само в изследването на първия етап (етап в методологически смисъл) от създаването на марксистското литературознание в Русия. Поради тази причина той е разделил книгата на две глави: в първата глава са обобщени резултатите от методологическите дирения в руското литературознание от края на XIX и началото на XX в. Втората глава е посветена на реализма в най-съществените му аспекти: светоглед и творчество, форма и съдържание, художествен метод, социалистическо изкуство и др. И тъй като задачата е ограничена във времето, поради тази причина вниманието е съсредоточено върху творческото наследство на Г. В. Плеханов.

При такъв подход прещенките са «локални» и се отличават с историко-литературна конкретност, доколкото са основани на творчеството на отделни писатели. П. Николаев обаче успява да проникне до техния общ, теоретически смисъл. Освен това той събира в едно всички мисли на Плеханов по един или друг въпрос (реализъм, романтизъм и други проблеми) и така очертава техния характер на една стройна система от възгледи по въпросите на изкуството.

Редица методологически положения, разработвани някога от Плеханов, но забравени

или пък станали общоприети истини, сѣга отново се възвръщат на техния автор. По този начин П. Николаев възстановява действителното значение на този виден представител на марксистската естетика и литературна наука. Избраният аспект на изследване позволява да се очертае оня кръг от проблеми, занимавали пионерите на марксистската литературна наука. Освен това читателят се улеснява в желанието му да обгледа и днешното състояние на литературознанието, новата фаза на развитие в сравнение както с академическото литературознание, така също и с по-важните етапи на развитие на марксистската литературна наука.

Трудът на П. Николаев не само е системно изложение на проблематиката на литературната наука, набелязва не само връзките на приемственост и новаторството ѝ, но и насочва към предстоящите задачи, напомняйки знаменитата истина: който не е способен да помни миналото, той е осъден да го повтаря. И, както сам авторът отбелязва, примери, потвърждаващи тази истина, предлагат някои от проведените през последните години дискусии.

Николаев не се задоволява само с изтъкването на двете основни причини (които сочат) за възникването на марксистското литературознание: активизацията на работническото движение и свързаното с нея преместване на центъра на световната революция в Русия, и, второ, новите процеси в руското изкуство, започнало да отразява споменатото движение. Подирена е сложната взаимовръзка между художествената практика и научната теория. Новата художествена литература, наречена по-късно социалистическа, е въздействувала на литературната наука, определяйки нейното съдържание. Не по-малко съществен е и друг един факт: че научната теория за изкуството е обосновавала много по-рано възникването му, т. е. преди то реално да е заело своето място в живота.

Освен причините потърсени са и изворите на марксистското литературознание. Връзката на марксистската наука за литературата с другите литературоведчески направления е показана достатъчно пълно, за да не остане съмнение в приемствеността на най-ценното от традициите на миналото и да се отхвърли всяка мисъл за сектантско развитие.

Руското литературознание в домарксистския си период използва като своя философия основа позитивизма. Това е особеност, присъща на повечето методи, утвърдени в академическото направление. Ето защо и Плеханов им е отделял немалко внимание, поради което П. А. Николаев щателно проследява отношението на Плеханов към теоретическите предпоставки и изследователски похвати на академическото литературознание.

Плеханов проявява обективно отношение към изследователските резултати на тези школи. В историко-културната школа е отбелязан подходът на нейните представители: да

¹ П. А. Николаев, Возникновение марксистского литературоведения в России (методология, проблемы реализма), Издательство Московского университета, 1970, стр. 312.